

Protomartyris. Imperator vero dixit ad eam : Quomodo attulisti corpus sancti Stephani ? dic mihi veritatem. Quæ dixit : Domine Imperator, vir meus ipse ædificavit Jerosolymis oratorium sancti Stephani, et ipse una cum episcopo Joanne recondidit sanctum Stephanum. Post annos autem aliquot mortuus est vir meus, deposito testamento apud episcopum Joannem dicens : Post finem meum ponite me prope primum martyrem Stephanum. Et ita factum est. Imperator autem dixit : Quomodo ergo illud huc detulisti ? Quæ ait : Domine Imperator, vim patiens a principibus, sicuti vidua, et nolens alteri viro copulari, nuntiavi patri meo, quia huc volo venire et afferre viri mei corpus ad possessionem meam. Tunc audiens hoc pater meus¹, accepit Sacram ab imperio vestro, et misit hanc mihi et episcopo, ut tollerem corpus viri mei. Descendens itaque noctu cum Cyrillo episcopo, existimavi tollere viri mei corpus, et tuli sancti Stephani. Dedit autem Imperatori etiam Sacram. Imperator autem cum legeret, recognovit suam ipsius manum. Tunc mulier respondens dixit Imperatori : Domine Imperator, potestatem habes corporis mei ; animæ vero Deus, qui facit mirabilia in cælo et in terra. Quod si non credis, domine, mitte ad navim Hebræum, ubi jacet locus Sancti, in quo etiam titulus est affixus, scriptus hebraicis litteris, et legens eas cognosces certitudinem. Imperator vero, vocato Hebræo, adjuravit eum per legem ipsius dicens : Vade, et vide quid scriptum sit. Abiens itaque Hebræus cum duobus protectoribus, et legens dixit : Magnum spectaculum hoc est. Protectores vero dixerunt : Quod spectaculum est ? dic nobis. Hebræus autem dixit : Quia protomartyr Stephanus est, et in ipso vita mea et spes mea², quia

¹ Idem codex, *Tunc audiens meus dominus*, etc.

² In veteri codice non habetur, et in ipso vita mea et spes mea.

viderunt oculi mei gloriosissima hodie. Tunc venientes protectores nuntiaverunt Imperatori, quia protomartyr Stephanus est. Et gavisus est valde, et convocans Eusebium episcopum dicit ei : Vade ad navim cum multitudine populi, et ego mittam plastrum, et feram mihi loculum in palatium.

6. Ivit ergo episcopus, et omnis populus cum cereis cucurrit. At vero episcopus descendens in navim, tulit loculum : et posito in carruca festinavit in palatium. Mulæ autem incedebant, tractæ violenter ab Angelis. Et venientes in locum qui dicitur Constantianus, steterunt, et ulterius non valebant transire. Percutebant ergo animantia. Una autem earum per angelicam virtutem humana voce locuta est coram omni populo dicens : Quid percussit facies nostras ? Hic oportet eum recondi in loco hoc. Nolite ergo laborare omnino : alioquin signa et prodigia habetis videre. Episcopus vero tremefactus et tormentum non sustinens, nuntiavit Imperatori : Quia non possum afferre corpus Sancti. Audiens autem hoc imperator, tristatus est, et misit alia duodecim animalia, ut traherent carrucam. Et ipsa quoque similiter steterunt propter vim Angelorum, et non valuerunt movere carrucam. Tunc episcopus³ exclamavit dicens : Unus es, Deus omnipotens, qui facis mirabilia solus (*Psal. lxxi, 18*) super sanctum protomartyrem tuum Stephanum, qui martyrium passus est pro nomine tuo. Da ergo nobis gratiam et misericordiam, per orationes et intercessionem sancti Protomartyris. Tunc episcopus tulit loculum a carruca, et locavit eum faciens oratorium ejus per menses quinque, in quo et posuit loculum cum omni cautela. Sanitates autem et virtutes factæ sunt super infirmos in diebus illis, in gloriam Patris et Filii et Spiritus sancti, cui est honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

³ In Floriacensi codice, *populus*.

EPISTOLA

SEVERI AD OMNEM ECCLESIAM,

DE VIRTUTIBUS AD JUDÆORUM CONVERSIONEM IN MINORICENSI INSULA FACTIS
IN PRÆSENTIA RELIQUIARUM SANCTI STEPHANI (a).

Sanctissimis ac beatissimis dominis, Episcopis, Presbyteris, Diaconibus, et universæ fraternitati totius orbis terrarum, SEVERUS episcopus misericordia Dei indigens et omnium ultimus, in Christo Redemptore nostro æternam salutem.

1. Cum Dei opera revelare et confiteri honorificum esse Raphael archangelus moneat (*Tob. xii, 20*) : profecto silere vel celare opera Christi periculosum est. In quibus tamen adnumerandis major est gratia, si communi et simplici sermone referantur. Celatur enim quodammodo speciosissima pulchritudo virtutis, si abundantiori eloquio circumdata fuerit atque fucata. Quapropter ego quoque magnalia, quæ apud nos Christus operatus est, non composito, sed veridico sermone referre aggredior.

2. Insula Minorica, una ex Balearibus insulis est, quarum nomen cunctis populis, sæcularium quoque auctorum litteris pervulgatum est. Hæc inter Mauritaniam Cæsareensem et Hispaniam medio propemodum æquoris spatio sita, angustus admodum terminis clauditur, longitudinem triginta, latitudinem vero tria millia passuum habens. Quæ nunc idcirco commemoravi, ut agnosci possit, contemptibilia mundi a Domino non solum in hominibus, sed etiam in locis eligi (I

Cor. i, 27). In hac itaque insula, quæ omnium terrarum, parvitate, ariditate, asperitate postrema est, duo parva oppida, quibus a Pœnis indita nomina, e regione fundata sunt : Jammona ad occasum, Magona ad orientem spectat. In his mihi omnium mortalium ultimo nuper sacerdotalis officii pondus impositum est. Sed Jammona antiquum a Deo munus etiam nunc retinet, ut Judæi habitare in ea nequaquam possint. Multos siquidem id temere audentes, aut agritudine præventos, aut repulsos, aut morte subitanea extinctos, aut etiam fulmine trucidatos tradit vetustas : adeo ut celebris hujus rei fama ipsis quoque Judæis, ne id ultra temere audeant, metum fecerit. Nec hoc fido indignum ducimus, cum etiam lupos, vulpesque, et omnia noxia animalia deesse videamus : cum earum quæ ad vescendum bonæ sunt, ferarum copia magna sit. Illud etiam magis mirum est, quod colubri et scorpiões sunt quamplurimi, sed amiserunt omnino nocendi violentiam. Cum igitur Jammonam nullus Judæorum, qui lupis ac vulpibus feritate atque nequitia merito comparantur, ne hospitii quidem jure accedere audeat ; Magona tantum veluti colubris et scorpiõibus, ut tradebatur, servebat, ut quotidie ab his Christi Ecclesia morderetur. Sed antiquum illud beneficium carnale, nuper nobis spirituale renovatum est ; ut illa, sicut scriptum est, generatio viperarum (*Luc. iii, 7*), quæ venenatis ictibus sæviebat, subito divina virtute

(a) Citatur infra, in libro primo de Miraculis s. Stephani, cap. 1.

compulsa mortiferum illud virus incredulitatis abjecerit.

3. Namque diebus pene istis, quibus ego tanti sacerdotii nomen, licet indignus, adeptus sum, presbyter quidam (a) sanctitate præcipuus a Jerosolyma veniens, Magonæ non longo tempore moratus est: qui postquam transalpi ad Hispanias, sicut desiderabat, nequivit (b), remeare ad Africam denuo statuit: tunc beati Stephani reliquias, quæ nuper revelatæ sunt, cum ad Hispanias portare constituisset, ipsas, sine dubio Martyre inspirante, in memorati oppidi ecclesia collocavit. Quo facto, protinus ille ignis, quem Dominus venit mittere in terram et quem valde ardere cupit (*Luc. xii, 49*), charitate ejus accensus est. Statim siquidem tepor noster incaluit, et factum est cor nostrum, sicut scriptum est, ardens in via (*Id. xxiv, 32*). Tunc enim ille in fide jam ardebat zelus, tunc spe salvandæ multitudinis erigebat. Denique statim intercisa sunt etiam salutationis officia, et non solum familiaritatis consuetudo divulsa, sed etiam noxia inveteratæ speciei charitatis ad odium temporale, sed pro æternæ salutis amore translata est. In omnibus plateis adversus Judæos pugnæ Legis, in omnibus domibus fidei prælia gerebantur.

4. Judæorum populus maxime cujusdam Theodori auctoritate et potentia nitebatur, qui non solum inter Judæos, verum etiam inter Christianos ejusdem oppidi et censu et honore sæculi præcipuus erat, siquidem apud illos Legis doctor, et (ut ipsorum utar verbo) pater patrum fuit: in civitate autem cunctis curiæ muniis exsolutus, et defensor jam exstiterat, et jam nunc patronus municipium habebat. Christiani autem ut corde, ita etiam et viribus humiles, sed veritatis robore superiores, patroni Stephani patrocinium deprecabantur: donec utriusque exercitus, cum jam diem certaminis condixissent, datis tunc induciis discesserunt, Judæis id magnopere expectantibus, ut scilicet Theodorus, in cuius se omnis synagoga viribus acclimabat, ex Majoricensi insula reverteretur, ad quam forte visendæ possessionis gratia perrexerat. Qui quidem statim ut ad eum missa legatio est, roneans, auctoritate sua multos terruit; sed non exstinxit, sed consopivit contentionis incendium: majore siquidem illico exardescens violentia, etiam vicinum oppidulum fidei flamma corripuit. Et ut illud Salomonis impleretur, *Frater fratrem adjuvans exaltabitur sicut civitas firma et alta* (*Prov. xviii, 19*); statuerunt multi famuli Christi, laborem itineris minime recusantes, cunctas animi vires huic bello tradere.

5. Pendente igitur prælio, nos quidem qualia præparaverimus arma, subditum huic epistolæ Communiurum probat: quod quidem non pro quorundam instructione edi volumus (quippe qui ea penitus egenus, et quam a Beatitudine vestra magis speramus), sed ut animadverti possit, non minimam nos sollicitudinem secundum modulum possibilitatis nostræ suscepti habuisse certaminis: Christum vero, cujus regnum non in sermone, sed in virtute est, nobis ne verbum quidem proferentibus, suis omnia viribus consummasse, et absque ullo sudore certaminis exercitui suo hanc, quam nemo aut optare audebat, aut sperare poterat, victoriam concessisse. Judæi igitur exemplis se Machabæi temporis exhortantes, mortem quoque pro defendendis legitimis suis desiderabant. Itaque non solum libros revolvere, sed etiam saxa, sudes, jacula, omniaque telorum genera ad synagogam conferre cœpere, ut Christianorum aciem virtute sancti Spiritus munitam (si ita res posceret), etiam corporis viribus propulsarent.

6. Interea dum hi apparatus gererentur, magnæque altrinsecus studio futurum instituitur bellum, utrinque exercitus inenarrabilibus et absolutissimis somniis commoventur, quorum si nullam penitus fa-

cerem mentionem, non minimam videbor partem divinæ gloriæ operuisse. Sic enim sancti apostoli Pauli somnium Lucas sacræ historiæ inseruit, dicens, virum Macedonem astitisse in visione noctis, orantem ut adjuvaretur ab eo; et hac Apostolorum visione præmonitum, itineris alio destinati cursum ad Macedoniam convertisse (*Act. xvi, 9, 10*). Quanto itaque Domini nostri Jesu Christi major est gloria, quod id minimis atque indignis famulis revelare dignatus est, quod etiam beato Apostolo demonstratum Scriptura celare noluit? Igitur brevitate causa, ne Beatitudini vestræ fastidium fortasse gignatur, duo tantum somnia inseram.

7. Apud nos devota quædam religiosissima, nomine Theodora, quæ et virginitate corporis, et religione propositi, et nominis interpretatione typum portare Ecclesiæ mereretur, vidit in visione noctis viduum quamdam nobilissimam, ad me, qui non pro merito, sed pro divini muneris largitate sacerdotio fungor, insertas litteras per se misisse, quibus mihi cunctos agros suos ad seminandum suppliciter offerret. Simili etiam somnio me quoque ultimum peccatorum ad seminandum præcingere et commovere dignatus est. Vidua enim quædam altera nobilissima, quam synagogæ speciem habuisse non dubium est, me ut agros suos incultos susciperem, eosque, quando tempus sementis urgeret, diligenter excolerem, deprecabatur. Quæ est autem altera nobilissima vidua, nisi illa quæ Christum imple perimendo, semetipsam crudelissime viduavit? Hoc somnium utriusque unum est. Ante triginta ferme, quam impleteretur, dies, et vidisse nos, et licet absolutionem ejus ignorarem, tamen fratribus indicasse manifestum est.

8. Apud Judæos quoque miro divinæ dispensationis ordine, ut et nominis Theodori et officii mei in uno homine societas conveniret. Theodorus qui summus sacerdos peridi populi erat, somnium quod viderat, non solum Judæis, sed etiam propinquæ cuidam matrifamilias primariæ ipsius civitatis, multisque etiam aliis Christianis, ante non parvum quam adimpleretur tempus, his sermonibus propalavit. Eunti mihi, inquit, in synagogam, duodecim viri manus obvias obtulerunt, dicentes: Quo vadis? Leo illic est. Cum ergo audito leonis nomine trepidare cœpisssem, locum tamen, dum fugam paro, unde introrsissem, reperi, et vidi monachos illic mira suavitate pœallentes. Major mihi pavor illico adjectus est, et nisi in cujusdam nomine Ruben ingressus fuisset domum, et inde ad matrem propinquam cursu præcipiti convolassem, nequamquam curam mortiferi terroris evasissem. Illa me exanimem sinu suo confovens, a discrimine pariter et a metu eripuit. Hoc ejus somnium valde clarum est, et interpretatione non indiget. Quis enim leo, nisi ille *de tribu Juda radix David* (*Apoc. v, 5*)? quæ propinqua illa, nisi de qua scriptum est, *Una est propinqua mea* (*Cantic. vi, 8*)? Illud ergo solum videbatur obscurum, quod in domum Ruben Judæi, a leone cum terreretur, ingressus est: quod quidem nobis postmodum ab ipso leone qui terruit, ut salvaret, evidentissime expositum est: quod dehinc suo explicabimus loco. Nunc autem cœptæ rei ordinem prosequar.

9. Ex Jammonensi civitate ad profectionem famulorum Christi multitudo convenit, quæ in ipso oppido putabatur consistere; tantaque difficillimi itineris laborem alacritate confecit, ut triginta millia passuum jucundius transvolaret, quam si ad suburbanam aliquod amœnissimum ad convivia epulaturi vocarentur. Igitur Magonam pervenimus. Statim missis clericis, adventum nœum Judæis nuntiavi, et ut ad ecclesiam sanctam accedere dignarentur, poposci. Illi autem inopinatum nobis nuntium remittentes, mandaverunt ecclesiam sibi (ne, credo, polluerentur) ingredi die eadem non oportere: esse enim diem sabbati, cuius festivitatem suis illi actibus corrupissent. Rursam ego

(a) Orsicius.

(b) Frax enim Hispania obsessa hoc tempore a Gothis. Barontius ad annum 418.

¹ Forte, *inscriptus*.

² Alias, *præmissis*.

expetivi, ut me ad synagogam, si mallent, opperirentur: quandoquidem ingressus ecclesiae pollutio videretur: non utique eos a nobis in die festi sabbati ad opus servile compelli; futurum autem honestissimum de lege conflictum, nec excitandas lites et fabulas esse miscendas; aut si non astute certamen fugerent, et simplicem afferrent excusationem, ostenderent præceptum, quo in eo die sermonem conferre prohibitum sit. Ad hæc cum illi in omnibus contradictionem obstinatissimam retulissent, tandem illius leonis terrore compulsi, ad domum in quam hospitio accesseram, confluerunt. Ibi ego: Quæso, inquam, fratres, quare quasi adversus latrones, præsertim in civitate Romanis legibus subdita, acervos saxorum omniaque armorum genera congregastis? Nos acquirere cupimus, vos perdere desideratis. Non est, quantum arbitror, æquum ut tam varia lite alterutrum laboremus: vos vero, ut video, scitis nostrum sanguinem, nos vero vestram salutem. Ad hæc illi paululum territi, negare factum; nostris affirmantibus ita se habere etiam cum iurejurando renitebantur. Tunc ego, ut nodum ceptæ contentionis absunderem: Ubi res, inquam, oculis probari potest, iuratione quid opus est? Eamus igitur ad synagogam, et utrum pro vitio an veritate vestra natiur assertio, vobismetipsis testantibus comprobabitur.

10. Pergere igitur ad synagogam cœpimus, et hymnum Christo per plateam ex multitudine lætitiæ canebamus. Psalmus autem, quem mira jucunditate etiam a Judæorum populo decantabatur, hic fuit: *Periit memoria eorum cum strepitu, et Dominus in æternum permanet* (Psal. ix, 7, 8). Sed antequam ad synagogam perveniremus, quedam Judææ mulieres (ordinatione credo Dei), audaciam præsumentes, ut scilicet nostrorum lenitas incitaretur, lapides in nos ex superiore loco immanissimos jactare cœperunt: qui, mirum dictum, cum super confertissimam multitudinem grandinis instar descenderent, neminem nostrorum, non solum ictu, sed nec tactu quidem vexare. Hic ignis suis leo ille terribilis mansuetudinem paululum abstulit: omnes siquidem, reclamantibus nobis, saxa coripiunt, et pastoris commotione posthabita, cum unum potius consilium cunctis zelus potius Christi, quam ira suggereret, lupos cornibus impetendos censuerunt: quamvis hoc illius qui solus bonus pastor est, nutu factum esse nulli dubium sit. Denique ne cruentam gregi suo videretur præstitisse victoriam, nemo Judæorum se contactum saltem fuisse, ne pro invidia quidem, ut mos est, simulavit. Sane quoniam omnimodis debemus vitare mendacium, unus ex omni Christianorum numero inventus est, qui cum Acham illi similis esse vellet, qui sub Jesu Nave de anathemate spolia concupivit (*Josue vi*). Nam servus ejusdem Christiani solus, dum aliquid a synagoga diripere concupiscit, in lapidem offensionis incurrit. Quidam vero nostrorum, quasi adversus Judæum, lapidem iniecit; qui capiti ejus illisus, ut capitis sui, id est Christi, meminisset, admonuit: quod vulnus licet periculosum fuerit, tamen et illum rapinæ suæ confitari concupiscentiam compulit, et cunctos ne similiter laberentur, præsentii terruit ulatione. Igitur postquam Judæis cedentibus synagoga potiti sumus, nullus ex ea quidquam, non dico abstulit, sed nec cogitavit diripere. Omnia ejus ornamenta, exceptis libris atque argento cum ipso pariete, ignis absumpsit. Libros sanctos, ne apud Judæos injuriam paterentur, sustulimus; argentum vero, ne vel de præda nostra, vel de suo dispendio quererentur, ipsis reddidimus. Eversa itaque cunctis Judæis stupentibus synagoga, ad ecclesiam cum hymnis perreximus, et auctori victoriæ nostræ gratias referentes, effusis precibus posebamus, ut vera perfidiæ antra Dominus expugnaret, et tenebrosorum pectorum infidelitas coarqueretur a lumine.

11. Ruben quidam Judæus a Domino, ut primogenitus omnium constitueretur, est electus. Nam clamore sanctissimo lætificans corda multorum, absolvi

se a vinculis Judicæ superstitionis deprecabatur: statimque primitivus Jacob factus, signum salutare suscepit, et inde nostris lateribus atque consiliis inherrens, obstinatissimam cunctorum duritiem nobiscum increpat. Triduum, ni fallor, emensum est, ex quo nostri in oratione, et Judæi in perfidia perstiterunt. Post hæc venit Theodorus, multitudinis suæ agmine circumseptus, ad locum in quo soli synagogæ parietes, qui post hæc credentibus Judæis sunt subversi, superesse videbantur: ad quem locum Christianorum pariter multitudo convenit. Ibi Theodorus cum audacter de lege disserens, omnia quæ obiciebantur irrideret atque perverteret; populus christianus videns quod verbis superari non posset humanis, auxilium de cœlo imploravit. Omnes itaque pariter clamantes, cum summo unite vocis fragore dixerunt: Theodore, crede in Christum. Mira indulgentissimè Domini misericordia adhuc parva petebantur, et majora concesserat. imo non mirum est de Omnipotente miraculum. Ipse etenim virtutem clamoris hujus in auribus Judæorum commutavit, qui olim effecit, ut quatuor leprosi regis Syriæ, qui Samaritanos obsederat, castris potirentur; et qui per Gedeon Madianitarum agmina conturbavit, deditque trecentis ejus viris ingentem sine labore victoriam, efficiens per terrorem, ut mutuis hostium multitudo vulneribus prosterneretur. Ita et nunc ista vox longe aliter a circumstantibus Judæis suscepta est, quam a nostris immittebatur. Omnes enim putaverunt dictum, Theodorus credidit. Itaque existimantes principem perfidiæ suæ ad Christi fidem fuisse conversam, cuncti pariter trepidi, ubi timor non erat, terrebantur: mulieres eorum sparsis criminibus occurrentes cum ferri ululatu nomen Theodori repetitis vocibus accubabant, dicentes: O Theodore, quid fecisti? Viri autem, alii ad devios saltus et fixuras¹ montium confugere, alii per ipsius oppidi angustias discurrerant, locum in quo delitescerent, invenire cupientes.

12. Ipse Theodorus stupore perculsus divinam sententiam in plebe sua cernebat impleri, *Fugit impius nemine persequente* (*Prov. xxviii, 1*): sed tamen non nemine; perquebatur enim eos ille leo terribilis, qui de synagogæ loco, sicut Theodoro fuerat revelatum, per monachos rugitum emiserat, quo resistentes tremefecit inimicos. Stabat igitur Theodorus in loco prorsus eodem, quo ei pridem per somnium terror fuerat leonis injectus: et cum causam tantæ trepidationis inquireret, et nomen solummodo nostri leonis audiret, nullam illic, sicut ferebatur, feritatem videns, tantum psallentes monachos intuebatur, et ab omni suorum multitudine destitutus, atque elabi parans, etiam ipse pedum viam prospiciebat: quem cum horribili formidine apprehensum, non solum colore vultus, verum etiam vocis officio destitutum Ruben ille sanctissimus aspexisset, prope accedit, et trementem blando sermone compellens, ad Christi fidem cohortabatur; atque ingerens ei, pro suffragio metus, suæ credulitatis exemplum, domus figuræ, ad quam pavore leonis confugeret quodammodo satisfacere videbatur. Verum, ut et nos fideliter universa narremus, et vos qui non eloqui ornatum, sed veritatem queritis, libentius audiat, ipsius Ruben verba inserens, nihil ex simplicitate dictorum ejus subtraham. Aiebat enim: Quid times, domine Theodore? Si vis certe securus et honoratus et dives esse, in Christum crede, sicut et ego credidi. Modo tu stas, et ego cum episcopis sedeo: at tu credideris, et tu sedebis, et ego ante te stabo. Hos sermones Theodorus alta mente suscipiens, ad nos ait: Faciam quod vultis; tenete, inquit, promissionem hanc: sed permittite mihi, sed prius alloquar plebem meam, ut majorem conversionis meæ etiam ex reliquis possim habere mercedem. Hæc ejus spon-

¹ Fortasse, alii ad devios saltus et fissuras montium confugere. Infra, n. 12, ad silvas sive ad antra confugerant; et n. 13, ad unam speluncam, vel potius rupem concesserunt.

sio cum inexistimabili cumctorem existimatione suscepta est: alii in eum amabiliter irruentes, os ipsius et colla mulcebant, alii eum ulnis mollibus amplectebantur, alii autem dexteram dexteræ adjungere, et sermonem conserere gestiebant. Perrexit igitur Theodorus ad atrium suum quolibet officio nostrorum lætus, tamen anxietate non penitus carens. Nam licet in domum Ruben per promissionem suam jam veniretur, ingressus tamen et tunc trepidus erat; quia nondum ad propinquam venerat, quæ eum post triduum materno suscepit sinu, et ab omni perturbatione trepidationis absolvit. Nos autem ad ecclesiam cum hymnis ex more perreximus. Benedictus est Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui dedit capiti nostro aquam et oculis nostris fontem lacrymarum, ut plorarem vulneratos populi nostri. Peractis siquidem mysteriis ecclesiam egressi, non minimam in occursum nostrum Judæorum multitudinem convenisse inspeximus. Omnes unanimiter deprecabantur, ut Christi characterem a me, licet indigno pastore, susciperent. Reversi itaque ad ecclesiam, et toto corde Domino gratias referentes, illico in frontibus eorum signum salutis imminimus. Quæ autem cum his qui ad silvas, sive ad antra confugerant, Christi virtute gesta sint, quæ lingua effabiter præsertim cum unusquisque eorum propriam conversionis suæ habeat historiam. Sicut itaque impossibile nobis est omnia dicere; sic ingratum cuncta præterire. Quapropter unum Christi miraculum, quod tum a fidelibus probatissimisque viris comperimus, precibus vestris adjutus evolam.

13. Duo quidam primarii Judæorum, Meletius, Theodori frater, et Innocentius, qui Hispaniarum cladem nuper effugiens, cum famulis suis ad hanc insulam venerat: sicut nunc ipsi etiam cum sacramentorum terribili interpositione confirmant, ad unam speancam, vel potius rupem convenierunt, associando se duobus quibusdam Judæis humili loco ortis, qui istos communis fugæ principes legerant. Igitur cum in loco eorum trepidi anbelantesque paululum resedissent; duos illos, qui ætate alacres et audaces erant, explorandi gratia ad oppidum remittentes, soli derelicti sunt ibi. Tunc prior Meletius: Quid est, inquit, frater, quod verbum, sicut docet religio nostra, blasphemum avellere a corde meo nequeo? Ex quo enim fratrem meum conversum fuisse Christianorum populus inelamavit, nihil aliud mihi in corde suggeritur, nisi hoc verbum mihi usque ad hunc diem penitus ignoratum: Christe, in nomine tuo. Quanto magis pulsare hoc ab animo meo nitor, tanto violentius tenaciusque inhaerescit. Ad hæc Innocentius: Non, inquit, frustra hic sermo, quem cor tuum, ut apud cunctos probatissimum est, antea nec cogitavit, nec unquam protulit, hic præsertim menti tuæ, ut asseris, tam violenter insertus est: hoc ex Deo esse arbitror. Verumtamen elabora, obsecro, et fabulis his declinatis, interpellationem molestæ cogitationis expelle. Tunc Meletius ita obstrepere et confusis clamoribus personare cœpit, ut eum cum sua mente luctari, non solum nutibus vultus, sed etiam totius corporis iudicio Innocentius cerneret. Quod posteaquam ne parum quidem proficere intellexit, et adiecit etiam illud, ut verba quædam profana et turpia loqueretur, et nunc nariibus corrugatis aerem sorbens inhonestos strepitus promeret, nunc fetidis risibus cachinnaretur; sed hæc ab animo ejus nomen Christi extinguere nequivit insania, quia jam cunctas ejus medullas sanitatis ignis pervaserat: Quid ergo, inquit, Innocenti frater, in contrarium verba ista vertuntur? Abolitionem mihi nominis Christi nec scurrilitate verborum, nec ipsis possum obscœni sonitus extorquere blasphemis: aliud siquidem mihi reddi sentio, quod cordis mei auribus, quas frustra obstruere nitor, Christi nonien ingerere incessabili clamore non desinit. His Meletii verbis talia Innocentius retulit: Fratrem meum Theodorum doctrina, honore et ætate majorem, ad Christi fidem conversum his auribus audientibus plebs chri-

stiana testata est; poteritne fieri, ut etiam tu, germani constrictus exemplo, religionem judaicam deseras? Quid ergo in hac terribili solitudine diutius tempus terimus? Quamdiu etiam inopia victus laborare poterimus? Quid causæ est, ut fame tabescamus, arescamus siti, obrigescamus algore? ad postremum, quod jam patimur, nostræ hujus solitudinis horribili teneamur silentio? Numquid latronum vincula, numquid barbarorum gladios fugimus; numquid sanguinem nostrum plebs tanta misericors, quam pro nobis flere conspeximus, concupiscit? Recordemur, obsecro, quem unquam læserit vi nostrorum, vel saltem irrogaverit injuriam. Revertamur ad innocios, quos in nullo læsimus inimicos; et quod Deo placuerit, fiat. Ad hæc Meletius: Ego te, inquit, Innocenti frater, quem non solum latinis, sed etiam græcis litteris eruditum scio, et legem jugiter meditari, oblitum reor, quod per Ezechielem prophetam Dominus ait: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur* (Ezech. xvii, 20). Si enim legisti hoc, cur me fratris mei Theodori exemplo a trahi posse ad fidem Christi existimas? Habet ille animam suam, ita et peccatum suum: quod quidem peccatum mihi, si Dominum Deum non relinquo, non nocebit. Testor autem illum qui eduxit patres nostros de terra Ægypti, me, si hiemis violentia non obsesset, abrepto quocumque navigio ad quaslibet terras solum velle migrare: nec me possessionum amor, nec affectuum charitas detineret, quorum facilis mihi iactura est; tantum ne Deum patrum meorum negare compellar. Quod autem consilio inutili ad civitatem remeandum decernis; miror te, prudentissimum virum, non animo prævidere quid de nobis futurum censeas, si Theodorum, columnam synagogæ nostræ, in quo omnem fiduciam reponebamus, apostatare compulsus est. Hoc ergo sanius est, ut eamus ad agrum meum, nec nos ultra Christianorum oculis ingeramus. Possumus enim illic interim delitescere, donec opportuno tempore ad peregrina emigremus. Quandoquidem in hac insula ita apud cunctos odium nostræ religionis increvit, ut qui patriam non reliquerit, fidem patrum tenere non possit. Cur itaque non voluntarium suscipiamus exsilium, ad quod, sicut res indicat, odii civium, etiamsi nolumus, destinandi sumus? Hoc igitur consilio utriusque sententia confirmata, laborem destinati itinervis arripiunt. Sed dum per angustissimum ingrediuntur callem, cogitationum tenebris lucem occæcantibus oculorum, ipsum quem inscii sequebantur, tramitem perdididerunt, et in locis desertis atque inviis remansere. Cum autem scinderentur sentibus ac vepribus lacerarentur, postquam corpus suum longis fedavere vulneribus, ad tantam primo quidem anxietatem, deinde etiam ad desperationem atque formidinem venire, ut compellerentur fateri, se ea iudicio Dei justo ob incredulitatem perpeti. Igitur nomen Christi, quod ante se ultro ingerens repellebant, laceratis jam cruribus, invocantes, semitam quæ eos contra voluntatem ac propositum suum ad oppidum retraxit, corripuerunt. Sed cum ad civitatem inviti ac trepidi pervenissent, curiosius omnia percontantes, audierunt Theodorum etiam nunc Judæum esse, nec ullam, sicut existimaverant, populi Christiani pertulisse violentiam. Stupentes autem, et quod ipsi acceiderat non credentes, ad domum Theodori iter dirigit: ubi cum eos jam pene exacto prandio ille excepisset, illico inquiri causam, cur a se et a civitate abscessissent; universumque ordinem gestæ rei, magis cum risu, quam cum admiratione cognoscit.

14. Post triduum Theodorus, cum concionari ad plebem suam, eosque ad fidem Christi provocare disponeret, ultro se offerentium ad confessionem Judæorum etiam seditionem pertulit. Nemo enim eorum ferme erat, qui non se palam sensisse Christi potentiam contestaretur. Nam primo in concilio eorum adolescens quidam, ipsius Theodori consobrinus, nomine Galilæus (ut congruum, sicut dictum est, nominibus mysterium gestæ rei usque ad finem de-

duceretur), cum ingenti invidia proclamare hoc cœpit : Contestor, inquit, vos omnes me Judæorum esse non posse in possessione; siquidem in ea Christianos con-ortos habeo, quorum oditis, si in Judaismo perseverare volnero, forsitan perimendus sum. Ego igitur vitæ meæ periculo consulens, ad ecclesiam jam pergam, ut necem quæ mihi paratur effugiam. Hæc Galilæus, cum ad tempus fugæ se pararet, quasi ut causas conversionis suæ reddidisse videretur, de futuri sæculi morte tunc nihil cogitans, veritatem inscius loquebatur. Huic sermoni penè præteriens vir honestus, et non solum inter Judæos, verum etiam in civitate usque adeo præcipuus, ut etiam nunc defensor civitatis electus sit, Cæcilianus, vera Galilæus dicere, seque similem habere causam, similia formidare attestabatur. Quibus verbis tantam supra memorato juveni adjecit confidentiam, ut in conspectu omnium cursu rapidissimo ad percipiendum fidei bravium ad Galilæi nostri convolaret auxilium, et ab humilitate nostra, ut ejus deinde nomine censeretur, expeteret. Cæcilianus autem cum esset Judæorum pater, habitu cum Florino, fratre suo, æque Judæorum patre seniore, consilio, hujusmodi, sicut agnovimus, verbis synagogam adorsus est : Ego, inquit, cum sim in honore synagoga post Theodorum primus, non sicut juvenis Galilæus, cunctos quasi trepidus consulo, contestorque; sed potius adhortor atque commoneo, demittans ut errore pravi itineris derelicto, si fieri poterit, omnes pariter ad fidem ecclesiasticam concurramus. Quod si vos ad Christum tanta virtus non atrahit; ego certe et Florinus frater meus, sicut recusantibus vobis tantam salutem vim inferre non possumus, ita nos cum universa domo nostra religionis hujus, quam astruere non valeamus, ludibria deserentes, Christianorum numero fideique sociabimur : qui nunquam utique innumerabilibus Scripturarum testimoniis, non solum te, frater Theodore, qui peritior reliquis videris, sed etiam cunctos convincerent, nisi veritatem, quæ vinci non potest, setarentur. Tali Cæcilianum sensu plebem suam affatum comperimus, multosque Judæorum eadem die ad fidem Christi cum ipso concurrentes cum ineffabili exultatione suscepimus.

15. Prodigia sane quæ de cœlo tunc facta sunt, sicut eloqui digne non valeam, silere non audeo. Hora circiter septima Missam dominicam solemniter cœpinus celebrare. Nam dum nos advenientes ad Christi fidem Judæos vel exhortamus, vel adnotamus (siquidem nomina eorum scripsimus), populus autem tanti gaudii epulis saginatus carnalium non meminisset escarum, pars diei major excurrerat. Cum igitur in ecclesia, quæ paululum a civitate sequestri in loco sita est, in qua sancti martyris Stephani nuper reconditæ reliquæ conquiscent, nobiscum pariter plebs universa Missam opperiebatur; duo quidem monachi, quos Dominus testes suorum miraculorum prælegit, in campo qui ante fores ecclesie protenditur, in herbis accubabant. Vir autem honoratus, Julius nomine, cum alio quodam de civitate ecclesiam petens, cum per ipsos præterire cœpisset, respondente uno ex monachis, viso mirabili signo conturbatus, confusum emisit clamorem; conversusque ad se, protensa manu, quæ verbo explicare non poterat, quid videret ostendit. Erat globus quidam candidissimi luminis, proceritate sui staturam quasi hominis adæquans, iustar vasculorum quæ vulgo orcæ appellantur; tantæ vero claritatis et fulgoris, ut visum fuit, quod fratri qui id prior notavit, sicut ipso referente cognovimus, sol decidere videretur. Hoc sicut istis visum est, quasi trans basilicam, in qua universus nobiscum populus consererat, lento lapsu demittebatur : verum ita propinquum putare, ut se idem frater stupore percitus cursu præriperet, existimans id post basilicam decidisse. Sed ab illo retractus fratre gressum inhibuit : ille enim ita quidem etiam sibi visum, tamen longius fuisse, non quasi certus, sed ut æstivans astruebat. Mulieres autem quædam tunc Ju-

dææ, inter quas matrona Meletii illius, cujus sapientia habita est, de cœnaculo perspicientes ita sibi idipsum visum affirmabant, quasi supra basilicam decidisset. Verum hoc utrum angelus, an ipse Stephanus, quod visum est, fuerit, incertum est. Eadem diei hora circiter quarta, id est, paulo ante quam hoc signum demonstraretur, grando minutissima, quam incolæ insulæ illius gentili sermone albigistinum vocant, non usquequaque copiosa defluxit. Hæc, cum odor ex ea mellis fragrare cœpisset, a multis quos per viam verberaverat degustata, dulcior melle comperita est. Multi itaque sapientes, cum eadem die filios Israel ab Ægypto perfidiæ suæ¹ atque a servitute egressos viderent, hæc quæ facta sunt, signis illis quæ in Exodo legimus comparabant, ut huic populo, qui Deum credulo corde intuens verum etiam Israelis nomen meruit, manna credere innovari (*Exod. xvi*). Columnam quoque ignis, quæ patres in eremo præcedebat (*Id. xiii, 22*), ut etiam filius a vera Ægypto atque fornace, sicut scriptum est, ferrea egressis (*Deut. iv, 20*), ducatum præberet ad vitam, ostensam fuisse existimarunt. Et re vera, sicut lectione Exodi attestatur, similitudo signorum minime discrepat. Nam et illud quod nivem fuisse credidimus, semen coriandri minuti adæquabat, mellis saporem ferebat; et hoc quod apparuit, columnæ igneæ speciem habuisse manifestum est. Utrumque autem signum etiam Jammonæ consistentibus fratribus revelatum fuisse cognoscimus. Nam et pluviam mellis multî, quibus intellectus requirendi et pergustus agnoscendi datus est, probavere : et columna candidissimi illius luminis multorum, quos dignus Dominus judicavit, se ingressit aspectibus. Unde intelligi datur, Judæos per universon orbem fidei lumine visitandos : quoniam quidem nobis, qui in hac insula atque in hoc parvulo, ut ita dixerim, orbe consistimus, tantus celestis gratiæ splendor illuxit, ut usque ad extremos terræ vestræ terminos signorum visio perveniret.

16. Sequenti igitur die summa omnium expectatio, ut Theodorus sponsioni suæ satisfaceret, admo-nebat : qui cum justis, quantum videbatur, allegationibus cunctorum vota crederet differenda, dicens matronam prius suam, quam in Majoricensi reliquisset insula, huc se velle deducere; ne forte, si absque consensu suo virum suum conversum fuisse agnovisset, sicut solet, pertinax perfidia esset; persuasione matris præcipue suæ, quæ adhuc supererat, et consiliis dementali, et a conjugio viri religione discederet. Cum hæc Theodorus Christianis jam acquiescentibus propalasset; Judæis, qui conversi fuerant, acerrima commotione resistentibus, amputata dilationis mora, ad matris propinquæ sinum festinus ipse, et in somnis viderat, convolvit. Post quem omnis, tanquam remoto obice, ad ecclesiam synagoga confluit. Mirum dictu, inveterati illius legis doctores, sine ulla alteratione verborum, sine ullo Scripturarum certamine crediderunt : tantum percunctati, an vellent fidem Christi suscipere, credere se in Christo et Christianos fieri cupere prolebantur. Centum quidam et duos, ut asserunt, ætatis atque perfidiæ suæ habens annos, sine trium commutatione verborum, spe future vite alacer decrepitus, optare se ut in fine temporum suorum per fidem Christi ad spiritualem reverteretur infantiam, nobisque putrefacta jam senio membra, ut quantocius per Baptismum regeneraretur, ingressit.

17. Fuerunt quidam Judæi, qui prætereuntes illic appulsi, opportunitatem temporis atque ventorum aucupabantur : qui navigandi concessa opportunitate credere maluerunt. Tres igitur tantum feminas, sed nobilissimas Judæorum, ad virtutis suæ gloriam dilatandam in duritie perfidiæ suæ Christus permanere aliquantulum passus est. Artemisia siquidem, Lectori, qui nuper hanc provinciam rexit, et nunc Comes esse dicitur, filia, conjugis Meletii conversione con-

¹ Forte, *perfidiosa*.

meta, cum una ferme amica et nutrice et paucis ancillis domum viri sui deserens, ad quamdam speluncam, licet in vinea, tamen remotiore paululum loca sita, oblita femineæ infirmitatis evasit. Erat in ea parvum novumque torcular, lacusque novus factus figuram quodammodo gerere credentis populi videbatur. Non enim istos sicut utres veteres, sed sicut novos lacus mustum novi Testamenti recepisse, et credimus et videmus. In eo igitur loco cum per biduum matrona a viro suo offensa inexorabilis permanisset; ut primum tertia dies illuxit, famulæ aquam haurire imperavit: quam cum odore et sapore mellis dulcedinem referre sensisset, primo quidem ministræ succensere cœpit, et cur in eodem urceo mel injecisset, indignans inquirebat. Postquam autem, ut quasi negantem convinceret, ad lacum pergit; de quo paululum concavis manibus hauriens, reperit aquam, qua per biduum usa fuerat, in mellis suavissimi versam dulcedinem. Advocans itaque cunctas quæ aderant, ut gustarent rogat, ne forte fallax sapor in faucibus tantum ipsius suavitatem mentiretur. Omnes gustantes mira oblectatione affectæ sunt, ut non aquam mellis sapore delibutam, sed mel sincerissimum, solum aquæ similitudinem censerent. Stupore igitur percitæ, dum ad civitatem reverti parant, curiosius agentes, etiam rorem qui in herbis plurimus erat, degustatum similem repererunt. Pergens itaque ad civitatem matrona memorata, hæc marito detulit, et per eam omnibus indicavit, statimque ad Christi fidem sine reluctance consensit. Verum eadem die qua Meleti uxor amaritudinem incredulitatis abjicere ex melle compulsæ est, eadem, inquam, die qua memorata filia Israel quasi in deserto posita illum antiquum Mara lacum injecto crucis ligno obdulcescere persensit (*Exod. xv*), ita mirifico vereque cœlesti omnis ecclesia odore fragavit, ut præsentiam Spiritus sancti, quam et ante jam aliquoties, sed paucissimi sensoramus, fraternitas pene universa sentiret: et mirum cunctis illud fuit, quod per eosdem dies, serena propemodum jupiter permanente, creberrimi imbres demittebantur, et paulatim venientes ad fidem Christi Judæos pluvia præcedebat: ita ut hoc animadvertentes, vulgo inter nos et quasi joculariter diceremus: Ecce jam pluit, scitote quoscumque Judæos ad Christi fidem accessuros. Mirum dictu, frequenter dum adhuc talia loqueremur, a quibusdam Judæis fidei janua pulsabatur: nec immerito, sicut scriptum est, *Pluviam voluntariam segregabit hereditati suæ Dominus (Psal. lxxvii, 10)*. Desuper erant femineæ, quæ in odorem nunguentorum Christi currere recusabant.

18. Innocentii illius, cujus supra fecimus mentionem, matrona cum prole sua, venerabilis, sicut fama est, vidua, illico ut Innocentium, sororis conjugem, conversum esse conspexit, navim conscendit, non solum permittentibus, sed etiam suadentibus nobis; quia ad fidem Christi nec verbis, nec miraculis flecterentur. Uxor autem Innocentii per quatuor fere dies verbum salutis, quod ingerebamus, obduratis auribus recipiebat. Hæc cum omnem respuens medicinam, insanabili incredulitatis valetudine opprimeretur, nullisque Innocentii conjugis vel minis, vel precibus, vel lacrymis moveri posset; universa, Innocentio rogante, ad domum in qua habitabat, fraternitatis multitudo convenit, habens magnum dolorem animi, quod tantæ lætitiæ plenitudine una mulier obsisteret, quia jam soror ejus manifeste putabatur. Cum igitur diu cissa verba surdis auribus ingerentes nihil profecisse-

mus, ad cognitum orationis præsidium convolvimus, precesque quas humana repellebat impietas, ad cœlestem misericordiam vertimus: itaque usque in horam tertiam ferme hymnorum et orationum præliis adversus Amalec, hostem Jesu, ducis nostri, sudavit exercitus (*Exod. xvii*). Inde cum jam pene, quod factum est, desperantes abscessionem moliremur, renuptis rursus viribus orationem cunctis indiximus, soloque strati diu flevisimus; et cum in consummatione orationis Amen populus acclamasset, et illa crevere se et Christianam fieri velle subjunxit. Nos itaque, hæc etiam a diaboli laqueis eruta, læti ad habitacula nostra perreximus.

19. Sequenti, id est octava demum die, qua veneramus Jammona, remeare statuimus, optima præclaræ victoriæ gaudia reportantes. Sed cum jam in procinctu itineris constituti, civitate digrederemur, Dominus populo suo, quasi pro viatico, gaudium quod solum desse videbatur, adjecit. Affinis siquidem Innocentii illa vidua de pelago reducta est, quæ subito se meis genibus advolvens, fidei nostræ auxilium cum lacrymis deprecabatur. Cui ego: Cur, inquam, mulier tanta animi levitate fratres tuos deserere voluisti? Ad hæc illa: Et Jona, inquit, propheta a facie Domini fugere voluit, et tamen voluntatem Dei, licet involvit, implevit (*Jonæ i*). Suscipe ergo tu non solum me, sed et istas orphanas, et Christo eas nutri. Et hoc miserabiliter acclamans, duas filias suas parvulas mihi cum stertibus ingerebat. Quis non præ gaudio flevit? cui non extorsit lacrymarum lætitiæ magnitudo? Suscepti plane ovem, quam ex omni numero solam errasse putabamus; eamque cum gemino fetu ad Christi ovilia revocavi.

20. Sane per hos octo, quibus hæc gesta sunt, dies, ante initium Quadragesimæ, Paschæ a nobis celebrata est festivitas: quingentas siquidem et quadraginta animas ad Ecclesiam constat adjectas. Inane autem et supervacaneum non reor, ut, cum multa propter infinitam copiam prætermisero, in fine commemorem, neminem ex tanta Jammonensis populi multitudine, qui per triginta millia passuum ante tot dies venerat, aut curam domus suæ, aut provisionem substantiæ, aut desiderii affectum huic operi prætulisse. Illud magis mirum magisque gaudendum est, quod ipsam Judaicæ plebis terram diu inertem, nunc autem recisis incredulitatis vepribus et recepto Verbi semine multiplicem fructum justitiæ germinare conspiciamus; ita ut nobis in spe tantorum novalium gaudeamus, unde insignem perfidiæ eruinis silvam, illic fertilissima fidei opera pullulare. Primum enim ipsa synagoga fundamenta evertere, deinde ad novam basilicam construendam non solum impendia conferunt, sed etiam humeris saxa comportant.

21. Hæc Beatitudo vestra die quarto nonarum februalium virtute Domini nostri Jesu Christi arrepta, octo diebus ab eodem consummata esse cognoscat, post consulatum domini Honorii undecimum, et Constantio iterum victore. Quamobrem si indigni et peccatoris verbum dignanter admittitis, zelum Christi adversum Judæos, sed propter Deum eorumdemque perpetuam salutem, suscipite. Forsitan enim jam illud prædictum ab Apostolo venit tempus, ut plenitudine gentium ingressa omnis Israel salvus fiat (*Rom. xi, 25*). Et fortasse hanc ab extremo terræ scintillam voluit Dominus excitari, ut universus orbis terrarum charitatis flagret incendio.

ADMONITIO IN SUBSEQUENTES LIBROS.

Incerti auctoris sunt de Miraculis sancti Stephani martyris libri duo, neque Evodii episcopi Uzalensis nomina, cui inscripti a Lovaniensibus fuerunt, præferabant in ante edito Joannis Ulimmerii codice, neque in veteri libro Floriacensi. Evodii jussu compositos testatur auctor in prologo, sequæ etiam ipse ab eodem Evodio